

Kolankowski, Z.

Przegląd zawartości zbiorów i kolekcji działu "Spuścizn" Archiwum PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 1/2, 469-474

1956

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kilku dyskutantów kładło nacisk, aby inwentaryzację czy rekonstrukcję dokonywać ze zwróceniem bacznej uwagi na treść techniczną obiektów, ponieważ planuje się badanie nie tylko form budownictwa przemysłowego, ale także procesu technologicznego. Ogólnie biorąc, proponowano pełną rekonstrukcję najbardziej typowych obiektów, konserwację innych, w niektórych zaś wypadkach poprzestanie na sporządzeniu dokładnych planów technicznych, fotografii i szkiców terenowych.

Odnośnie do losów poszczególnych obiektów zdania poza nielicznymi wyjątkami były zgodne. Najtrudniejszy do rozwiązania jest problem pracujących zakładów w Białogonie i Maleńcu. Co do Białogonu proponowano zabezpieczyć jedynie niszczące maszyny i urządzenia bez ingerencji w produkcję fabryki, wysuwano jednak i inne wnioski, — aby wykorzystać jej położenie niemal na przedmieściu Kielc i zrekonstruować zakłady, tak by stały się obrazem dawnej techniki.

Zakłady w Maleńcu, zdaniem uczestników konferencji, winny być bezwzględnie uznane za zabytek, ale bez przerywania produkcji, w archaizmie swych metod również zabytkowej. Oczywiście związane z tym byłoby wyłączenie produkcji fabryki z planów gospodarczych i przekazanie jej w użytkowanie Muzeum Techniki lub AGH.

Za najbardziej alarmujący uznano stan obiektów w Samsonowie, Chlewiskach i Nietulisku. Ruiny samsonowskie trzeba, zdaniem większości dyskutantów, zabezpieczyć, być może nawet zrekonstruować; proponowano również poprzestanie na wykonaniu modelu. Huta w Chlewiskach winna być chroniona starannie, z czym wiąże się konieczność zmiany użytkownika. Wysłnięto również propozycję pełnej jej odbudowy. Ruiny w Nietulisku wymagają ochrony i konserwacji.

Wielki kombinat w dolinie Kamiennej godny jest opracowania w formie dokładnej monografii historyczno-technicznej.

W wyniku konferencji Komisja Ochrony Zabytków Techniki przy Komitecie Historii Nauki wystąpiła do właściwych czynników państwowych oraz władz terenowych Kielecczyny o poparcie merytoryczno-finansowe dla przeprowadzenia szerokiej akcji ochrony zabytków techniki, rozpoczynając od terenów Zagłębia Staropolskiego.

W. Suchorzewski

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI ZBIORÓW I KOLEKCJI DZIAŁU „SPUŚCIZN“ ARCHIWUM PAN

Jedną z gałęzi działalności Archiwum PAN jest zabezpieczanie i gromadzenie materiałów archiwalnych, pozostałych po wybitnych pracownikach nauki.

Pamięci Pioniera — Paweł Jasienica — „Życie Warszawy“ nr 264 (3747), 5.11.1955 r.;

Podprezczę, bo runie — Paweł Jasienica — „Świat“ nr 45 (225), 13.11.1955 r.;

Śladami dawnego przemysłu — Stanisław Pagaczewski — „Tygodnik Powszechny“ nr 48 (539), 27.11.1955 r.

Większość tych materiałów wchodzi w skład zasobu Archiwum w drodze zakupu spuścizn po zmarłych uczonych, realizowanych na zasadach przyjętych w Tymczasowym Regulaminie Komisji Oceny Zakupów Archiwum PAN, stanowiącym załącznik do Uchwały Sekretariatu Naukowego Prezydium PAN nr 72/54 z dnia 11 maja 1954 r. Obok zakupów napływają do Archiwum również dary, wreszcie pewne materiały zostały wyłączone z zespołów akt przechowywanych w dziale I zbiorów Archiwum (Dział akt instytucji naukowych, poprzedzających powstanie PAN).

Wydaje się rzeczą niezbędną stale informowanie wszystkich zainteresowanych badaniami nad historią nauki polskiej o napływających do Archiwum materiałach, które niejednokrotnie stanowią cenne źródła, dokumentujące postęp nauki polskiej i jej rolę w nauce światowej. Pragnąc nadać informacjom tym charakter ciągły ogłaszamy obecnie krótki przegląd stanu zawartości Archiwum PAN w dziale III — zbiorów i kolekcji, na dzień 1 stycznia 1956 r. — zastrzegając, że ma on charakter wstępny, gdyż materiały, o których mowa, w większości nie są jeszcze uporządkowane archiwalnie, to jest nie posiadają na razie aparatu pomocniczego z wyjątkiem zupełnie sumarycznych spisów prowizorycznych.

W miarę postępowania prac porządkowych będziemy mogli — mamy nadzieję — dzielić się z czytelnikami ich wynikami, ogłaszając inwentarze bądź sumariusze ciekawszych zbiorów.

Z myśli o kontynuacji podejmowanej obecnie akcji informacyjnej wypływa z jednej strony chęć nadania notatce jednolitego układu, takiego, który by ułatwiał odszukanie właściwych danych, oraz dotarcie do żądanych materiałów w magazynach Archiwum, — z drugiej zaś dążność do uszeregowania notatek w sposób umożliwiający ich konfrontowanie z następnymi uzupełnieniami. Stąd zdecydowano wprowadzić jednolitą notatkę opisową, zróżnicowaną graficznie, w której jako elementy stałe występują: 1) sygnatura zbioru, kolekcji lub rękopisu, 2) jego tytuł (nazwa), 3) określenie głównej kwalifikacji zawartości — o ile nie wynika z tytułu, 4) rozmiar, podany w przybliżeniu w metrach bieżących, 5) ogólna zwięzła charakterystyka zawartości z uwypukleniem elementów mogących posiadać największe znaczenie dla badaczy historii nauki, 6) notatka proveniencyjna, wreszcie 7) dane bibliograficzne ewent. informacje uzupełniające.

W układzie notatek zarzucono próby usystematyzowania np. według gałęzi nauki, gdyż jak widać już z rozporządzalnego materiału, spowodowałyby to poważne trudności w wypadku wielokierunkowości zainteresowań naukowych, znajdujących wyraz w jednym zbiorze. Układ przyjęty odpowiada więc obecnemu układowi zbiorów w Archiwum i pokrywa się dziś z ich alfabetycznym uszeregowaniem według nazwisk twórców (autorów). Rzecz jasna, w najbliższej przyszłości zostanie to złamane przez nowo napływające materiały, toteż dla ułatwienia korzystania w przyszłości zastosowane zostaną skorowidze, co dziś jeszcze jest całkowicie zbędne.

Wyjaśnić tu należy, że obok zbiorów (kolekcji) *sensu stricto*, określanych jako „materiały“ takiego czy innego twórcy, w Archiwum występują również pojedyncze, odosobnione rękopisy prac naukowych lub innych dokumentów pracy i twórczości danej osoby. Takie pozycje otrzymały z reguły

tytuł zgodny z ich autentycznym określeniem (poz. III-3, III-4, III-11, III-12, III-14, III-20, III-23).

Rozmiary zbiorów podawane są w przybliżeniu, gdyż obecny stan uporządkowania wyklucza jeszcze ostateczne ustalenie liczby jednostek archiwalnych, — a wymiar metrażu może ulec korekcie w toku prac porządkowych (np. w drodze rozprostowania złożonych kart).

III-1 Materiały Aleksego Bachulskiego, archiwistyka, ok. 0,07 mb.

Rękopisy i notatki do artykułów i prac archiwoznawczych, ogłaszanych przeważnie w czasopiśmie „Archeion“, m. in. do pracy „Brakowanie akt“, artykułów: „Literatura archiwalna ZSRR“, „30-lecie reformy archiwalnej w ZSRR“, „Archiwa zachodnio-europejskie“, „Archiwa gospodarcze“. Rękopisy rozprawy „Pierwsza przędzalnia bawełny w Łodzi“ i życiorysów ogłaszanych w „Słowniku Biograficznym“. Obfite notatki z literatury archiwalnej radzieckiej i zachodnio-europejskiej. Korespondencja naukowa.

— zakup

III-2 Materiały Zygmunta Batowskiego, historia sztuki, ok. 1,00 mb.

Obfite materiały do historii sztuki w Polsce. Obszerne wypisy i notatki archiwalne, m. in. z materiałów dziś nie istniejących. Materiały do prac: „Malarstwo polskie XIX w.“, „Monografia o architekturze J. Kamsetzerze“, „Styl Stanisława Augusta“, „Monografia J. B. Plerscha“, „Dzieje architektury w Polsce“, „Malarstwo w Polsce XVI i XVII w.“, „M. Bacciarelli“, „Bracia Lubienieccy“ i wiele in., częściowo tylko drukowanych. Znaczna ilość rysunków, szkiców, pomiarów i fotografii.

— zakup

III-3 Leon Białkowski, Wspomnienia, ok. 0,03 mb.

Rękopis wspomnień, w całości niedruk., dotyczących głównie życia umysłowego różnych ośrodków uniwersyteckich, w których działał B. w latach 1905—1949. Część była ogłoszona drukiem pt. „Wspomnienia krakowskie 1905—1910“, Lublin 1939.

— zakup

III-4 Karol Bohdanowicz, Teczka akt osobistych, ok. 0,01 mb.

Pisma instytucji naukowych polskich i zagranicznych do B. wybitnego geologa, z lat 1919—1947.

— dar wdowy, ob. H. Bohdanowiczowej

III-5 Materiały Stanisława Borowskiego, historia państwa i prawa polskiego i południowo-słowiańskiego, ok. 0,30 mb.

Maszynopis niedruk. pracy: „Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Królestwie Polskim 1825—1922“, 3 tomy, k. 682 + 454. Maszynopis materiałów źródłowych do historii prawa czarnogórskiego: 1) Opšti imovinski zakonik črnogorski, k. 185; 2) Stare črnogorske presude, k. 118; 3) Protokol kriminalnih parnica velikog suda, k. 40. Inne materiały, notatki i wypisy z archiwów i bibliotek, m. in. z Biblioteki B. Bogišica w Cawtacie. Konspekty wykładów z historii państwa i prawa polskiego, wygłoszonych na kursach uniwersyteckich w Kielcach w r. 1945, fragmenty korespondencji naukowej i akt osobistych.

— zakup

III-6 Materiały Ignacego Chrzanowskiego, historia literatury polskiej, ok. 2,05 mb.

Teksty wykładów uniwersyteckich z lat 1910—1932, częściowo uzupełniane nowymi materiałami, częściowo tylko publikowane w formie druku lub skryptów; notatki dot. działalności pedagogicznej (seminaryjne); zbiór wyinków prasowych, obejmujących drobniejsze prace i artykuły Ch. oraz in-

formacje o jego osobie i pracach. Nadto podręczna bibliografia (kartoteka ok. 2000 kart), fragmenty korespondencji naukowej, egzemplarz „Historii literatury w Polsce niepodległej” przygotowany do nowego wydania przez prof. Pigonia, oraz rękopis „Historii literatury polskiej, t. II, cz. 1, 1795—1820”, również uzupełniony przez prof. Pigonia.

— zakup

III-7 Materiały Włodzimierza Dzwonkowskiego, historia Polski i powszechna XIX i XX wieku, ok. 0,60 mb.

Głównie rękopisy prac, artykułów i wykładów, m. in. „Ruchy rewolucyjne w Królestwie Polskim 1835—1845”, „Emigracja”, „Materiały do T. Kościuszki”, „Ks. Ściegienny”, „Henryk Kamiński”, „Karbonaryzm i Mazzinizm”, „Drużga wojna światowa”, „George Sand”.

— zakup

III-8 Materiały Michała Federowskiego, etnografia, ok. 0,22 mb.

Fragment zbioru materiałów etnograficznych dot. ziem Białorusi. Papiery rodziny Poleskich, u których F. jakiś czas mieszkał, m. in. akta procesu o spuściznę po Ignacym Zakrzewskim z lat 1830—1839 oraz odpis akt procesu Męcińskich z klasztorem Paulinów na Jasnej Górze o klejnoty z depozytu skarbu Rakoczego z lat 1703, 1707 i 1807.

— wyłączone z akt Towarzystwa Naukowego Warsz.

— części spuścizny F. znajdują się w Bibliotece Uniw. Warsz. oraz w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

III-9 Materiały Władysława Grabskiego, ekonomia, ok. 0,80 mb.

Rękopis dzieła „Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej”, Warszawa, 1926; wykazujący znaczne różnice w stosunku do tekstu drukowanego. Maszynopis 18 wykładów wygłoszonych w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie w r. 1935, na tematy ekonomii rolnej i polityki agrarnej.

— zakup

III-10 Materiały Marcellego Handelsmana, historia, ok. 1,25 mb. oraz 1 rolka mikrofilmu.

Rękopisy prac naukowych, druk. i niedruk. m. in. monografii o Ad. Czartoryskim (mikrofilm tomu I i maszynopis dalszych), teksty wykładów uniwersyteckich z lat 1915—1939, głównie z historii powszechnej. Bogaty zbiór odpisów i wypisów z archiwów francuskich (Archives des Affaires Etrangères), belgijskich oraz angielskich (prywatne archiwa rodowe) sporządzanych przez H. bądź przez jego uczniów z materiałów dotyczących Wielkiej Emigracji, szczególnie działalności Adama Czartoryskiego. Fragmenty korespondencji w sprawach naukowych oraz organizacyjno-społecznych.

— zakup

III-11 Stefan Kopeć, Notaty z literatury biologicznej, ok. 0,04 mb.

Dwa bruliony zawierające b. staranne streszczenia literatury biologicznej (270 poz.) z lat 1896—1913, z rysunkami.

— dar prof. Laury Kaufman

III-12 Franciszek Ledoux, Nauka służby skarbowej, Tom pierwszy: O dochodach, Warszawa 1847, ok. 0,03 mb.

Rękopis ręką, XIX w. (Franc. Ledoux) z licznymi poprawkami i uzupełnieniami tą samą ręką; kart. liczb. 352, stan dobry, k. 352 uszkodzona, u dołu tej karty notatka: „Pisałem w Warszawie i w Bossowicach w powiecie stopnickim w ciągu lat (...brzeg oberwany) Franciszek Ledoux”.

— dar anonim

III-13 Materiały Wacława Lewińskiego, medycyna sądowa, 0,06 mb.

Notaty i materiały do pracy o sądowo-lekarskiej ocenie próby hydrostatycznej płucnej i żołądkowo-jelitowej noworodka w dochodzeniu dzieciobójstwa, m. in. opis 93 przypadków zaobserwowanych przez autora i 28 mikro-fotografii płuc z materiału sekcyjnego.

— zakup.

III-14 Stanisław Lisiecki, przekłady dzieł Platona i Arystotelesa, 0,2 mb.

Przekłady wraz ze wstępami i obszernymi komentarzami nie tłumaczonych (w większości) na język polski dzieł Platona, przypisywanych Platonowi oraz 3 dzieł Arystotelesa. A. Dzieła Platona: Kratylos, Teetet Sofista, Timajos, Lizys, Fileb, Charmides, Parmenides, Meneksenos, Eutydem, Laches, Prawa. B. Dzieła przypisywane Platonowi (podejrzanej autentyczności): Alcybiades I i II, Hipparch, Teages, Minos, Rywale. C. Dzieła Arystotelesa: Metafizyka, Etyka Nikomachejska, O duszy.

— zakup.

III-15 Materiały Stanisława Majewskiego, geologia, historia górnictwa, ok. 3,85 mb.

Rękopisy wielu (ok. 200 pozycji) prac i artykułów z zakresu historii górnictwa drukowanych w prasie fachowej oraz codziennej, wraz z materiałami — wycinkami, notatami itp. Rękopisy „Historii Górnictwa“, „Encyklopedii kopalń“ (16 brulionów oraz indeks) i in. prac nie drukowanych. Wypisy i notatki z literatury, korespondencja naukowa.

— zakup.

III-16 Materiały Jerzego Manteuffla, papirologia, filologia klasyczna, 0,1 mb.

Rękopisy prac i artykułów, konspekty wykładów m. in. „Papirologia“, „Grecka gramatyka historyczna“, „Literatura grecka“, „Komedia attycka“, „Literatura aleksandryjska“; notatki do wykładów i ćwiczeń z paleografii greckiej, notatki do wykładu: „Wykopaliska polsko-francuskie w Górnym Egipcie“.

III-17 Materiały Mariana Massoniusa, filozofia, ok. 0,12 mb.

— zakup.

Rękopis pracy niedr. „Wiara w nauce“, fragmenty pamiętnika, materiały pedagogiczne (seminarium filozoficznego Uniw. S. Bątorego w Wilnie), korespondencja naukowa m. in. listy Erazma Majewskiego.

— zakup.

III-18 Materiały Wincentego Ogrodzińskiego, historia Śląska, filologia klas., ok. 0,15 mb.

Rękopisy prac drukowanych i niedruk. (m. in. „Dzieje piśmiennictwa śląskiego“ t. II) z zakresu historii śląskiej oraz filologii klasycznej. Zbiór wycinków artykułów ogłaszanych w prasie codziennej.

— zakup.

III-19 Materiały Jana Oko, archeologia klas., ok. 0,06 mb.

Rękopisy prac: „G. E. Grodeck jako archeolog w świetle zachowanych wykładów uniwersyteckich“ — i „Topografia Rzymu starożytnego“ — obie niedruk.

— zakup.

III-20 Aleksander Rutkowski — „Grzegorz Piramowicz, życie i dzieło“, 0,04 mb.

Rękopis obejmuje dwa bruliony, łącznie k. 132, z tym, że brak k. 60—67 — *dar anonim.*

III-21 Materiały Adama Skałkowskiego, historia Polski i powszechna, ok. 0,18 mb.

Rękopisy prac drukowanych i materiały do nich, w wielu wypadkach opatrzone ciekawymi uzupełnieniami i uwagami marginesowymi. Materiały do wykładów m. in. historii rewolucji francuskiej i „Biografii Józefa Wybickiego”; odpisy materiałów archiwalnych dot. zagadnień końca XVIII w. Recenzje kilku prac naukowych m. in. obszerny referat o pracy Stanisława Kościakowskiego „Monografia o Antonim Tyzenhauzie”.

— zakup.

III-22 Materiały Stanisława Srokowskiego, geografia gospodarcza, ok. 1,30 mb.

Rękopisy prac drukowanych — uzupełnione i rozszerzone (m. in. „Geografia gospodarcza Polski” i „Geografia gospodarcza ogólna”), rękopisy prac niedrukowanych m. in. „Szkoła obywatelska — uwagi o sposobie rządzenia Polską 1919—1939”; zapiski z lat 1939—1944 — wraz z wycinkami z prasy codziennej. Korespondencja naukowa i organizacyjna, zbiór wycinków prasowych St. S.

— zakup.

III-23 Bronisław Edward Sydow, Ikonografia Chopina, ok. 0,04 mb.

Rękopis niedr. pracy, uzupełniającej ogłoszoną w l. 1949 i 1954 „Bibliografia Chopina”; k. 111 (liczbowanych 487—598) oraz 2 koperty materiału luźnego.

— zakup.

— por. Cz. Nowicki: *O niewydanej ikonografii Chopinowskiej*: „Problemy” nr 3 z 1955 r., s. 193 i n.

III-24 Materiały Adama Szymańskiego, geografia i etnografia ludów Azji, ok. 0,12 mb.

Adam Szymański (1852—1916) pisarz, autor powieści m. in. „Srul z Lubar-towa”, „Aksinia”, „Matka”, przebywał jako zesłaniec na Syberii (1877—1885). Materiały obejmują rękopis nieznaną jego pracy: „Ziemia Jakucka i jej mieszkańcy”, przy czym omówione są zagadnienia geograficzne (sieć wodna, klimat, budowa geologiczna itp.) oraz demograficzne i etnograficzne (obyczaje, sposoby gospodarowania, lecznictwo, oświata, religia itp.). Wypisy i notatki bibliograficzne, związane z tymi zagadnieniami m. in. materiały do słownika porównawczego języków półn. Azji. Materiały dot. zesłańców polskich na Syberii, m. in. rękopis wspomnień A. Jastrzębskiego pt. „Powstanie na Bajkalskiej drodze” (1865).

— zakup.

III-25 Materiały Ludwika Wertensteina, fizyka jądrowa, ok. 1,00 mb.

Rękopisy prac naukowych i popularyzatorskich, ogłaszanych w pismach naukowych, popularnych i codziennych. Rękopisy pogadank radiowych. Obfita korespondencja naukowa m. in. z Marią Curie-Skłodowską, E. Rutherfordem, J. Chadwickiem, Ireną Joliot-Curie i Fryderykiem Joliot, P. Langevin i in. Materiały dot. przekładu „Promieniotwórczości” Marii Curie-Skłodowskiej. Wycinki z prasy naukowej i popularyzat. Notatki badań naukowych, notatki osobiste i naukowe z lat 1939—1945.

— zakup.

Z. Kolankowski